

Balto stārķu uzskaitē

Balto stārķu skaits pēdējo 100 gadu laikā visā to apdzīvotajā teritorijā kopumā ir ievērojami sarucis. Galvenais iemesls tam bijušas pārmaiņas lauksaimnieciskajā saimniecībā (biotopu degradācija) plašās teritorijās. Tomēr pēdējos 20 gados to stāvoklis ir uzlabojies, apdzīvotu ligzdu skaits daudzās valstīs palielinājies. Arī pie mums balto stārķu skaits ir diezgan ievērojami pieaudzis - no aptuveni 6300 ligzdām 1984. gadā un 10 600 ligzdām 1994. gadā līdz aptuveni 120 000 ligzdām 2004. gadā.

Latviju var droši dēvēt par stārķu zemi - pie mums ligzdo ap 5% visas pasaules balto stārķu. Tas uzliek arī pienākumu rūpēties par šo putnu labklājību, bet to var izdarīt vienīgi tad, ja ir nepieciešamās ziņas par to skaita izmaiņām. Turklāt šo putnu stāvoklis ir lielisks vides kvalitātes rādītājs - tie ļoti jūtas tikai ar barību bagātās un nepiesārņotās zemēs. Svarīgi arī tas, ka veikt šo putnu ligzdu uzskaiti ir samērā vienkārši, jo tās ir lielas un viegli ieraugāmas, atrodas cilvēka mītnu tuvumā un visi tās pazīst. Tāpēc tieši šo putnu monitoringu, kurā iesaistāmi ne tikai speciālisti, bet arī plaša sabiedrība, var kļūt par labu līdzekli vides kvalitātes stāvokļa izsekošanai.

Balto stārķu uzskaitē

Izmantojamās metodes raksturojums

Baltā stārķa ligzdošanas sekmju monitoringu veic, apsekojot visas tā ligzdas iepriekš izvēlētu parauglaukumu teritorijās.

Novērojuma vietas (parauglaukuma) izvēle dabā

Lielā mērā parauglaukumu vietas izvēle ir saistīta ar to cilvēku dzīvesvietu, kas tos apsekos. Ideālā gadījumā parauglaukuma teritorijai jābūt ne mazākai kā 100 km² (10 x 10 km), tā robežām jāizvēlas dabiskās robežlīnijas - upes, ceļi, ezeri, lielu meža masīvu malas utt. Vēlams, lai lauksaimniecības zemes šajos parauglaukumos aizņemtu ne mazāk kā 50%. Parauglaukumi var ietvert arī pilsētu, mazpilsētu un ciemu teritorijas. Uz kartes jāiezīmē parauglaukuma robežas, jāaprēķina tā kopējā platība un lauksaimniecībā izmantojamo zemju platība.

Novērojumu veikšanas princips

Vēlams parauglaukumu apsekot katru gadu trīs reizes: 1) martā - aprīlī, kad kokiem vēl nav lapu un ligzdas vieglāk ieraudzīt no attāluma; 2) maija beigās - jūnija sākumā, lai konstatētu ligzdu aizņemtību; 3) jūlija vidū - lai konstatētu mazuļu skaitu ligzdā. Vissvarīgākā ir trešā parauglaukuma apsekošanas reize.

Apsekošanai jāizvēlas dienas bez nokrišņiem, miglas un liela vēja, jo nelabvēlīgos laika apstākļos ligzdas grūtāk ieraudzīt, turklāt šādos apstākļos mazuļi parasti guļ ligzdā un no zemes nav saskatāmi/saskaitāmi (ja tā ir pēdējā apsekošana, kad konstatē mazuļu skaitu). Apsekošana jāveic dienas gaišajā laikā, pulksteņa laikam nav lielas nozīmes. Nav obligāti apsekot visu parauglaukumu vienā dienā.

Vadoties pēc kartes, jāizplāno apsekošanas maršruti - lielākie ceļi, kas iet cauri lauksaimniecības zemēm, kā arī mazākie ceļi, kas ved uz atsevišķām viensētām vai to grupām. Apsekošanu vēlams veikt ar auto/mototransportu vai velosipēdu.

Parauglaukumus apseko brīvprātīgie palīgi, kas apņemas vismaz vairākus gadus apsekot izvēlēto teritoriju, kā arī laikus brīdināt, ka turpmāk to nevarēs veikt, un pēc iespējas atrast un apmācīt jaunu brīvprātīgo palīgu/palīgus. Ja iepriekšējais apsekotājs pats to nevar izdarīt, projekta koordinātoram pašam jāatrod un jāapmāca cits brīvprātīgais, vēlams tāds, kas dzīvo parauglaukuma teritorijā. Pieredze rāda, ka biežāk tas varētu būt Latvijas Ornitoloģijas biedrības biedrs vai vietējās skolas dabas zinātņu skolotājs. Brīvprātīgie palīgi pēc ligzdošanas sezonas beigām datus par savu parauglaukumu nosūta projekta koordinātoram, kas tos apkopo un analizē.

Metodes priekšrocības

Šī monitoringa darbu veikšanā var piedalīties gandrīz jebkurš iedzīvotājs, jo nav nepieciešamas īpašas priekšzināšanas un kvalifikācija.

Metodes trūkumi

Ļoti svarīgi ir veikt ligzdu uzskaiti vienā un tajā pašā teritorijā daudzus gadus pēc kārtas, kas ne vienmēr ir iespējams, ja uzskaitēs iesaista brīvprātīgos novērotājus (pārceļas dzīvot citur, apnīk katru gadu darīt vienu un to pašu utt.).

Novērojuma mērķi

Nodrošināt baltā stārķa saglabāšanu un aizsardzību.

Noskaidrot tā populāciju stāvokli un skaita izmaiņu tendences, ligzdošanas sekmes, apdraudējuma faktoros.

Izstrādāt priekšlikumus tā sekmīgas pastāvēšanas nodrošināšanai, saskaņojot cilvēka saimnieciskās intereses ar šo putnu aizsardzības interesēm.

Nepieciešamā kvalifikācija

Monitoringa veikšanai nav nepieciešama speciāla kvalifikācija. Balto stārķi pazīst visi. Vienīgi jāzina, ka pieaugušajiem putniem ir sarkans knābis un kājas, bet jaunajiem - melnas kājas un knābis. Ir vajadzīgas zināšanas par monitoringa teritorijas ģeogrāfiju - ceļiem, pilsētu, ciemu, mitraiņu u.c. izvietojumu. Vislabāk, ja parauglaukuma apsekotājs pastāvīgi dzīvo vai bieži uzturas tā teritorijā. Pirms patstāvīga darba uzsākšanas vēlams piedalīties monitoringa teritorijas apsekošanā kopā ar kādu, kas šo darbu veicis iepriekš. Monitoringa veicējam jābūt ar atbildības izjūtu.

Nepieciešamais inventārs

- novērojuma protokols;
- parauglaukuma karte mērogā 1:50 000 (pēc pirmā novērojuma gada - ar iezīmētām iepriekšējā gada ligzdu vietām);
- paliktnis pierakstu veikšanai;
- piezīmju burtnīca;
- rakstāmpiederumi;
- binoklis (palielinājums robežās no 7x līdz 12x);
- parauglaukumu var apsekot kājām, bet vēlamāks būtu velosipēds vai kāds motorizēts pārvietošanās līdzeklis.

Darba drošība

Lai iegūtu datus par balto stārķu mazuļu skaitu ligzdā, nav nepieciešams kāpt pie ligzdām. To var uzzināt, novērojot ligzdu no zemes un/vai aptaujājot vietējos iedzīvotājus. Kāpšana pie ligzdām var būt bīstama gan tādēļ, ka var nokrist, gan tādēļ, ka stārķu mazuļi var mēģināt ieknābt acī cilvēkam, kas paslējis galvu virs ligzdas.

Novērojumu veikšana

Ja izvēlēts jauns monitoringa parauglaukums, tas pirmoreiz jāapseko pirms ligzdošanas sezonas martā - aprīlī, iekams saplaukušas lapas un ligzdas labāk saskatāmas no tālienes. Arī turpmākajos gados vēlams apsekot teritoriju šajā laikā, lai konstatētu nokritušās/nojauktās, kā arī no jauna uzceltās ligzdas. Uz kartes jāizvēlas apsekošanas maršruts (ceļi - gan lielākie, gan tie, kas ved uz atsevišķām mājām lauksaimniecības teritorijās), lai tas aptvertu visas iespējamās ligzdu vietas. Nākamā uzskaitē, kuras laikā jāapmeklē visas iepriekš atrastās ligzdas, jāveic maija beigās - jūnija sākumā (lai noskaidrotu, vai tās ir apdzīvotas). Paši svarīgākie novērojumi jāveic jūlija vidū, kad, apmeklējot visas apdzīvotās ligzdas, jākonstatē tajās esošo mazuļu skaits vai nesekmīga ligzdošana. Tas jā dara, novērojot ligzdu no zemes (šajā laikā stārķu mazuļi jau ir lieli un parasti stāv kājās). Ļoti noderīgi ir aptaujāt vietējos iedzīvotājus. Viņi parasti zina, cik mazuļu izaudzis, vai bijuši kādi negadījumi u.c. It sevišķi svarīgi tas ir gadījumos, kad ligzda izskatās tukša un nav iespējams pateikt, vai tā vispār ir neapdzīvota, vai arī tajā uzturas stārķu pāris, kuram mazuļu attiecīgajā gadā nav un kurš tieši apmeklējuma laikā neuzturas ligzdā, vai arī mazuļi ir, bet tieši tobrīd tie guļ ligzdā un no zemes nav saskatāmi. Ja mazuļi ligzdā ir, bet nav precīzi nosakāms, cik, laukā "mazuļu skaits" rakstāms "8", t.i., neiespējams skaits, kas jāņem vērā, apkopojot datus. Visas iegūtās ziņas jāieraksta protokolā.

Ja atrasta jauna ligzda, piezīmēs jāieraksta, vai tā ir no jauna uzcelta, vai arī jau agrāk bijusi, bet iepriekš neatrasta ligzda. Tai jāpiešķir jauns numurs, nākamais pēc pēdējā šī parauglaukuma sarakstā, kā arī jāiezīmē kartē un jāpieraksta tās parametri (vieta, novietojums, pamats).

Ja ligzda gājusi bojā, laukā "Apdzīvotība" rakstāms kods "9", piezīmēs ierakstot, kā tas noticis (cilvēku nogāzta, vēja nopostīta u.c.).

Nav nepieciešams apmeklēt visas parauglaukuma ligzdas vienā dienā, to var veikt vairākās dienās.

Pēc datu ievākšanas beigām karte ar iezīmētajām ligzdām un aizpildītās datu anketas jānosūta projekta koordinātoram.

Novērojuma protokola aizpildīšanas metodika

Katras parauglaukumā apsekotās ligzdas atrašanās vieta pirmajā apsekošanas gadā ar punktu jāiezīmē uz kartes (satelītkarte 1:50 000), pievienojot tam kārtas numuru. Turpmākajos gados jālieto karte ar iepriekšējā gadā iezīmētajām ligzdu vietām, papildinot to ar jaunu ligzdu atrašanās vietām vai svītrojot (izdzēšot) no tās nojauktās/nokritušās ligzdu vietas.

Katra gada lauka novērojumi tiek reģistrēti speciālos novērojumu protokolos. Novērojuma protokola sākuma daļā jānorāda parauglaukuma nosaukums, apsekotāja vārds, uzvārds un adrese, apsekošanas gads. Katrā anketā ir paredzēta vieta 5 ligzdu aprakstam. Katras ligzdas aprakstam aizpildīšanai paredzēti šādi lauki.

- Ligzdas ģeogrāfiskās koordinātas (aizpilda parauglaukuma apsekotājs vai koordinātors, izmantojot karti, kurā iezīmētas ligzdas).

- Ligzdas numurs (atbilst numuram, ar ko šī ligzda iezīmēta kartē). Katrai ligzdai ir savs, individuāls numurs. Ja atrasta jauna ligzda, tai piešķirams jauns numurs, nākamais pēc pēdējā šī parauglaukuma ligzdu sarakstā. Nokritušo (nogāzto) ligzdu numurus vairs neizmanto. Ja attiecīgajā vietā (mājā) ligzda gājusi bojā, bet turpat (līdz 100 m attālumā) uzcelta jauna ligzda, tai piešķirams tas pats numurs, pievienojot burtu, piemēram, ligzda 4 nokritusi, tās vietā uzcelta cita ligzda, kurai piešķirams numurs 4a.

- Ligzdas atrašanās vieta (rajons, pagasts, mājas vai cits orientieris). Ja turpmākajās uzskaitēs konstatēts, ka ligzda atrodas tuvāk kādai citai mājai, nevis iepriekš norādītajai, šajā laukā ierakstāms jaunais mājas nosaukums, pēc tā iekavās ierakstot iepriekš lietoto.

- Ligzdas novietojums (koks, tā suga, ēka [kāda], elektrības vai cita veida stabs, vēl kas cits).

- Ligzdas pamats (vai to veidojis stārķis pats, vai to veidojis cilvēks - uzlikts mākslīgs pamats, nozāģēta koka galotne).

- Ligzdas apdzīvotība attiecīgajā gadā (deviņi dažādi varianti, kas atšifrēti novērojuma protokola apakšdaļā).

- Izaugušo mazuļu skaits attiecīgajā gadā.

Piezīmēs jāieraksta citas papildu ziņas, ja tādas ir, - par olu, mazuļu, veco putnu bojāeju, par stārķu kaujām pie ligzdas, kā arī jebkuri citi novērojumi. Ja piezīmju apjoms ir liels, tās jāieraksta piezīmju burtnīcā un jāpievieno datu anketai uz atsevišķas lapas. Ja atrasta jauna ligzda, tad tieši piezīmēs jāatzīmē, vai tā ir no jauna uzcelta, vai arī jau agrāk bijusi, bet iepriekšējās uzskaitēs neatrasta ligzda. Te jāieraksta arī ziņas par ligzdas bojāeju - vai to nogāzis cilvēks, vējš utt.

Tāpat jāieraksta pirmais apmeklējuma datums un pēdējais apmeklējuma datums. Ja ligzda apmeklēta tikai vienu reizi, tad abos laukos jāieraksta viens un tas pats apmeklējuma datums.

Sastādījusi Dr.biol. Māra Janaus

NOVĒROJUMA PROTOKOLS

Balto stārķu uzskaitē

Novērojumu veic (vārds, uzvārds)

Adrese: LV

Tālrunis: E-pasts:

Novērojuma gads Parauglaukuma nosaukums:

Līdzdas Nr.	Koordinātas		Vieta (precīzāks līdzdas vietas apraksts, īpaši orientieri)	Novietojums (koks, stabs, ēka u.c.)	Pamats (atbilstošo atzīmēt ar X)		Apdzīvotība*	Izaugušo mazuļu skaits	Piezīmes	Pirmais apmeklējums (datums: dd.mm.gggg)	Pēdējais apmeklējums (datums: dd.mm.gggg)
	X	Y			civēka būvēts	putna būvēts					

★ 1. apdzīvota, izaug vismaz 1 mazulis; 2. mazuļi bijuši, bet visi gājuši bojā; 2a. dzīvo 2 stārķi ilgāk par 1 mēnesi, bet mazuļu nav bijis; 3. apdzīvota, nav nekādu ziņu par mazuļiem; 4. uzturas 2 stārķi mazāk par 1 mēnesi; 5. uzturas 1 stārķis; 6. neapdzīvota; 7. nav zināms, vai apdzīvota; 9. līdzda gājusi bojā (kā?)

- Ja kāda līdzda nav apmeklēta, lūgums aiktē "Apdzīvotība" ierakstīt ciparu "7".
- Lūdzam saglabāt līdzdām iepriekšējo gadu novērojumu piešķirtos numurus!
- Atrodot jaunu līdzdu, lūdzam uzrakstīt, vai tā ir nupat uzcelta, vai bijusi jau iepriekš, bet nav atrasta!

